

CREAȚIA INTELECTUALĂ PROTEJATĂ PRIN DREPT DE AUTOR

Conf.univ.dr. Edmond Gabriel Olteanu

Une des conditions pour qu'une oeuvre soit protégée par l'institution des droits d'auteur est que l'oeuvre soit une création de nature intellectuelle. Cette condition résulte des réglementations légales qui établissent que seules „les créations intellectuelles originales” peuvent être sous la protection des droits d'auteur. L'article se propose d'analyser cette condition et aussi quelques cas spéciaux ou l'oeuvre n'est pas le résultat de la création intellectuelle ou plus, ni de la création humaine.

1. Precizări introductive. Creația intelectuală nu trebuie privită exclusiv doar ca rezultat al unei munci intelectuale, ci coroborată cu munca fizică a autorului, atunci când pentru realizarea operei aceasta este necesară (efortul fizic al sculptorului). Utilizarea unei mașini, pe de altă parte, nu înlătură caracterul de "operă protejabilă". La polul opus se regăsesc multe situații în care efortul fizic nu presupune creație intelectuală, așa cum e cazul celui care duce la îndeplinire o muncă fizică strict supravegheată și coordonată (constructor, zugrav). Este discutabilă însă situația unor opere care fără a îngloba un efort de creație pot, după caz, să fie protejate sau nu: agendele, cărțile de telefon, calendare etc. Unul dintre criteriile neimportante în nașterea dreptului de autor este valoarea operei, care pusă în balanță cu efortul de creație pentru nașterea operei poate crea probleme de interpretare. De fapt, dacă avem în vedere că originalitatea este condiția esențială, efortul de creație depus converge spre îndeplinirea acestei condiții. Dacă privim cauzal cele două condiții, rezultat al creației și originalitatea, o operă originală presupune efort intelectual, pe când relația inversă nu mai e adevărată: o operă rezultat al creației intelectuale nu e obligatoriu originală.

2. Efortul de creație și operele literare. Se spune că efortul de creație a unei opere literare presupune o idee de bază, care dezvoltată dă naștere la compoziție și în cele din urmă la forma finală denumită expresie¹. Aceasta în cazul unei opere literare clasice, pentru că în general prin operă literară se înțelege orice operă tipărită sau scrisă (alta decât opera dramatică sau muzicală)². Pornind de la această interpretare, problema ridicată este aceea a instrucțiunilor sau informațiilor scrise. Jurisprudența engleză a decis că, având în vedere că valoarea unei opere este irelevantă din punct de vedere al dreptului de autor, o astfel de creație literară este operă literară protejabilă dacă "transmite un înțeles inteligibil"³.

Trebuie efortul de creație să se materializeze într-o operă literară de valoare? Cât de mare trebuie să fie efortul depus și cum s-ar putea evalua efortul? Sunt întrebări ale căror răspunsuri nu pot fi decât interpretabile. În primul rând condiția ca o operă literară să aibă valoare nu are importanță din punctul de vedere al dreptului de autor și în consecință orice efort de creație duce la o operă protejabilă prin drept de autor.

---

¹ H. Desbois, *Le Droit d'auteur en France*, Dalloz, Paris, 1987, p.11; V. Roș, D. Bogdan, Octavia Spineanu-Matei, *Dreptul de autor și drepturile conexe*, ALL Beck, București, 2005, p. 116

² L. Bently, B. Sharman, *Intellectual property Law*, Oxford University Press, Oxford, 2002 p. 53

³ *Idem*, p. 54

În al doilea rând, efortul depinde de talentul și calitățile autorului. Poate, datorită talentului și inspirației, să creeze foarte ușor din punctul său de vedere, sau din contră să muncească ani pentru a realiza o operă literară. Relativitatea este în acest domeniu foarte mare, Convenția de la Berna și legile interne fiind permissive. Orice autor al unei creații literare poate susține cu succes că opera sa este rezultatul unui efort intelectual. La polul opus se poate invoca sprijinul mașinii. Opera literară este o creație intelectuală chiar dacă este tehnoredată cu ajutorul computerului, dar nu mai are acest caracter atunci când avem de a face de exemplu, cu o culegere de texte selectate automat de un program pentru calculator⁴.

3. Efortul de creație și opera științifică. Opera științifică este protejată prin drept de autor dacă dovedește un standard minim de performanță creativă⁵. Aceasta condiție presupune în mod cert un efort de lungă durată al cercetătorului, efort axat pe documentare, analiză și sinteză. Respectând regulile cercetării științifice referitoare la utilizarea ideii altora și la originalitate, rezultatul va fi în chip natural unul protejat prin drept de autor.

Conținutul unei idei științifice nu este o operă protejată chiar și atunci când ea relevă aspecte sau fapte necunoscute ori puțin cunoscute anterior, deoarece ceea ce un cercetător scrie despre circumstanțe exterioare, operațiuni sau fapte iese de sub protecție. Utilizarea unor astfel de idei sau informații dintr-o altă operă, chiar dacă sunt multe, nu reprezintă o încălcare a dreptului de autor, deoarece ele nu devin individual protejate ci doar ca urmare a prelucrării sau prezentării subiectului operei, care devine astfel protejată. În concluzie, forma specifică de prezentare a unei opere poate fi protejată în întregime fiind aplicat principiul, potrivit căruia o operă este protejată atât ca întreg dar și ca părți individuale.

4. Efortul de creație și opera muzicală. Legea canadiană a dreptului de autor definește în art. 2 ca fiind operă muzicală orice melodie sau compoziție muzicală, cu sau fără versuri și orice combinație a acestora. Altfel spus o operă muzicală constă într-o combinație de note muzicale și versuri, combinație ce poate fi cântată, sau reprezentată pe muzică. Se spune constant că o operă muzicală include melodie, armonie și ritm⁶.

Avem de a face și în cazul operei muzicale tot cu o operă rezultat al creației intelectuale, chiar dacă este utilizat în majoritatea cazurilor un instrument pentru a compune și reda. Este aproape o prezumție că opera muzicală este rezultatul efortului intelectual, rămânând de analizat originalitatea. Un exemplu care ar ridica totuși probleme ar fi melodia 4'33" a lui John Cage care constă în patru minute și 33 de secunde de liniște. Inspirat de liniștea unei camere fără ecou, Cage a "compus" o "melodie" tăcută interpretată prima oară la Woodstock de David Tudor⁷. Deși putem fi tentați să spunem că nu e o creație muzicală, cazul sculpturii lui Brâncuși considerată de vama U.S.A. ca nefiind o operă artistică, ar trebui să nefacă să fim ponderați în afirmații. În cele din urmă 4 minute și 33 de secunde de liniște fiecare aude muzica

---

⁴ Din acest motiv se oferă o protecție similară cu aceea prin drept de autor

⁵ Decizia 113 II 306/1987 a Curții Federale Elveteiene, în F. Abbott, Th. Cottier, F. Gurry, The International Intellectual Property System., Kluwer Law International, Haga, 1999, p. 85. Pentru noțiunea de drept subiectiv civil, a se vedea, Sevastian Cercel, Introducere în dreptul civil, E.D.P., București, 2006, p. 35-43.

⁶ Idem, p. 64, ; V. Roș, D. Bogdan, Octavia Spineanu-Matei, op.cit., p.122

⁷ Acesta s-a așezat la pian, a ridicat capacul care acoperă clapele și l-a închis de 3 ori fără să cânte ceva.

pe care o dorește. Rămâne întrebarea: unde este efortul de creație muzicală al lui John Cage? A fost doar o idee în cele din urmă, dată de liniștea unei camere, idee care nu este protejată în sine prin drept de autor, ea trebuind să îmbrace o formă concretă de exprimare. Originalitatea ideii este de necontestat, "opera fiind interpretată de numeroase orchestre, inclusiv de Orchestra simfonică a BBC.

5. Efortul de creație și opera de artă. Utilizând sintagma "operă de artă" avem în vedere picturile, realizările grafice și sculpturale. Legea franceză vorbește de "operă grafică și plastică", cele engleză și canadiană de "operă artistică" iar legea americană de "operă grafică, sculptură și pictură". Calitatea de "operă" de artă protejabilă prin drept de autor a fost de multe ori în dezbateri publice sau judecătorească. Momentele cheie au fost cele în care au apărut în artă noi tendințe și concepte. Se apreciază de exemplu că "Pasărea în spațiu"⁸ a lui Brâncuși a reprezentat un punct de turnură în percepția artei moderne. Opera a fost reținută de vama S.U.A. în 1927 care a solicitat proprietarului să plătească taxele vamale necesare pentru materiale, neaplicând scutirea de taxe pentru opere de artă. Logica vămii americane a fost că respectiva operă nu este una de artă și în consecință nu beneficiază de scutire de taxe vamale. Consecința a fost un proces care a avut ca obiect determinarea calității de operă de artă a operei lui Brâncuși. Finalul a fost unul care a revoluționat arta modernă, judecătorul recunoscând că o școală de artă modernă s-a dezvoltat și că, indiferent dacă simpatizează sau nu cu ideea de avangardă trebuie ia în considerare fapte care există și influențează lumea artei.

Fazele creației, astfel cum Desbois le-a sintetizat în domeniul creațiilor literare, ar însemna în materie de artă următoarele: o idee primară, transformată într-o primă fază în compoziție, după care se ajunge la expresie, adică la forma finală. În materie de artă apar dificultăți în a distinge între primele două faze, idee-compoziție. Este posibil ca ideea să fie suficient de dezvoltată pentru a vorbi de o formă protejabilă prin drept de autor. Concluzia care se impune este că modelul literar în trei faze nu se aplică operelor literare. Astfel cum s-a arătat, opera de artă este protejată prin drept de autor doar dacă îmbracă o formă. Distanțarea dintre idee (neprotejată prin drept de autor) și formă face ca efortul de creație să aibă finalitatea scontată doar dacă se ajunge la un rezultat palpabil. Asemănător "Păsării în zbor", există astăzi tendințe de intelectualizare și dematerializare. În mod "clasic" opera de artă pleacă de la o fază mentală și trecând printr-un proces de transformare, capătă forme materiale: grafice, coloristice sau sculpturale. Fenomenul de intelectualizare a creației presupune că opera nu mai este rezultatul lui "a face" ci mai degrabă al unui proces de alegere⁹.

Aceste tendințe depășesc mijloacele de protecție juridică, făcând protecția prin drept de autor să pară învechită. Opera "clasică" protejată prin drept de autor, presupune o implicare fizică a autorului. Dreptul de autor este din acest motiv apreciat ca fiind atașat unei concepții personaliste, ceea ce face să se creeze un "decalaj între dreptul de autor și artă"¹⁰. Cum efortul de creație nu conduce întotdeauna la o opera de artă de calitate, o altă problemă juridică este legată de conferirea protecției indiferent de criteriul valoric. Din acest motiv conceptul de artă a

---

⁸ Constantin Brâncuși a creat mai multe "Păsări în zbor". Cea în litigiu este o piesă de metal lustruită precum o oglindă de 135 cm. O alta, realizată din marmură și piatră, a fost descoperită de curând și vândută în mai 2005 la o licitație în S.U.A. cu peste 27 milioane de dolari.

⁹ Nadia Walravens, *L'œuvre d'art en droit d'auteur*, Ed. Economica, Paris, 2005, p. 18

¹⁰ Idem, p. 20

devenit foarte larg, fiecare autor încercând să asigure protecție prin drept de autor operei sale, incluzând-o în categoria artă. Cel puțin la nivelul jurisprudenței engleze instanțele au început să utilizeze sensul general a ceea ce se înțelege prin artă, pentru a limita protejarea exagerată a unor așa numite opere de artă¹¹. Cele două puncte de vedere menționate mai sus, creația prin alegere și revenirea la "arta clasică", sunt în contradicție și credem, așa cum vom arăta în continuare, că spiritul uman simte nevoia de nou și în consecință în permanență va apare "o nouă" " Pasăre în zbor" care va lărgi sensul conceptului de artă.

Spuneam în rândurile de mai sus că există noi tendințe, de intelectualizare a operei de artă. Sunt astăzi cunoscute în lumea artei tehnici și curente precum: pictura monocromă, creațiile Ready-mades, operele imateriale precum parfumul, sunetul unei orgi, aerul sau spațiul. Pictura monocromă este realizată într-o singură culoare, astfel că nu se poate distinge faza compoziției, care de regulă presupune aspecte formale, precum fondul picturii. În cazul tabloului "Pătrat alb pe fond alb" al lui Kazimir Malévitch ideea predominantă era albul, punându-se pentru prima oară problema imposibilității separării fazei compoziției, deoarece la formă nu se poate ajunge într-o manieră fragmentară¹². Poate cea mai interesantă problemă juridică o ridică stilul ready-made (gata făcut). Reprezentatul de seamă al acestui stil, Marcel Duchamp, a avut ideea de a utiliza obiecte preexistente, pe care le-a transformat în opere de artă: bicicletă, scaun sau urinar. După șocul datorat primei opere ready-made, "La Roue de Bicyclette" în 1913, lumea artei a trebuit să recunoască treptat caracterul de operă protejabilă prin drept de autor. Creația lui Duchamp menționată mai sus presupune în sinteză o roată de bicicletă fixată pe un scaun. Nu mai puțin celebra "Fountain" a aceluiași autor constă în esență în poziționarea inversă a unui vas de toaletă (urinar). După cum se poate observa în cazul unor astfel de opere ideea devine esențială, forma este preexistentă, iar compoziția absentă. Interesant este că inițial s-a crezut că alegerea are rolul esențial în cazul unor astfel de opere. Totuși, criticii de artă au trebuit să recunoască și în astfel de cazuri eforturi intelectuale de creație nefiind vorba de simple improvizații.

Crearea unei opere aproape imateriale precum parfumul a fost considerată un procedeu industrial care iese de sub protecția dreptului de autor. Dezbaterile din jurisprudența și doctrina franceză au condus la schimbarea opiniei că efortul de realizare a unui parfum este de fapt un know-how; se apreciază azi că pe lângă elementele de natură fizică și chimică parfumul presupune și un efort intelectual și de apreciere sensibilă a aromelor¹³. Tot jurisprudența franceză¹⁴ a făcut și o distincție interesantă: sunetul unei orgi nu este o formă protejabilă prin drept de autor precum notele, dar iluminatul unei opere de arhitectură este, deoarece compoziția jocului de lumini care scoate în evidență și subliniază formele unui monument constituie o creație intelectuală.

O problemă juridică o reprezintă și crearea unor opere imateriale¹⁵, fiind imposibilă distincția idee-formă, acestea practic confundându-se. }i de aici o adevărată dezbateră legată de

---

¹¹ L. Bently, B. Sharman, op. cit., p. 63

¹² Nadia Walravens, op.cit., p. 57

¹³ A se vedea O. Lalignant, *Problématique de la protection du parfum par le droit de auteur*, citat de Nadia Walravens, op.cit., p. 65

¹⁴ Decizii citate de Nadia Walravens, op.cit., p. 67, p. 69

¹⁵ A se vedea dezbateră idee-formă legată de "L'exposition du vide" a lui Yves Klein, în Nadia Walravens, op.cit., p. 71

îndeplinirea condiției ca o opera să îmbrace o formă concretă de exprimare. Artiști mai mult sau mai puțin "rebeli" au căutat mereu să iasă în evidență și astfel au apărut opere de artă care au folosit întâmplarea, spațiul sau formele de relief¹⁶.

Concluzia care se impune în materie de artă este că evoluția spiritului uman va influența și protecția juridică a operelor create, condițiile formale trebuind să devină tot mai flexibile pentru a putea vorbi de drept de autor asupra unor anumite tipuri de opere.

6. Efortul de creație și operele generate automat. Legislația română reglementează doar situația bazelor de date¹⁷ ca opere create prin generarea lor de către computer. Legea engleză a dreptului de autor, a desenelor și brevetelor din 1988 oferă însă protecție oricărei opere generată de computer în circumstanțele inexistenței unui autor uman¹⁸.

Fără a defini expres ce este programul pentru calculator Legea nr. 8/1996 protejează: "orice expresie a unui program, programele de aplicație și sistemele de operare, exprimate în orice limbaj, fie în cod sursă sau cod obiect, materialul de concepție pregătit, precum și manualele". În principiu programatorul face următorii pași în realizarea a ceea ce și-a propus: a) proiectarea, realizarea structurii secvențiale; b) transpunerea prin limbajul de programare în forma numită cod sursă; c) printr-un alt program (compilator) se ajunge la forma programului denumită cod obiect.

Două probleme majore sunt ridicate de opera generată de computer: una privește calitatea de creație intelectuală, atât timp cât ea este generată de computer, iar a doua privește condiția originalității. Dacă vorbim de o bază de date, atât legea română cât și normele europene¹⁹ conferă fabricantului acesteia drepturi patrimoniale de autor. În cazul unor alte tipuri de opere generate avem în vedere următoarele ipoteze:

a) Programul este creat astfel încât programatorul cunoaște exact ce va genera calculatorul, caz în care, apreciem că opera realizată este creația programatorului, aflându-ne în fața doar a unei asistări oferite de calculator. Originalitatea se analizează ca în cazul oricărei opere, autorul fiind o ființă umană.

b) Programul generează opera oarecum aleatoriu în funcție de datele de intrare oferite; de exemplu: un program care realizează combinații de linii și culori. În acest caz, nu se cunoaște forma finală a operei dar calculatoul îndeplinește rolul unei pensule: i se dă traiectoria și execută. Din acest motiv apreciem că ne aflăm tot în prezența unei opere asistate al cărei autor este cel care introduce datele. Se pune însă problema originalității, deoarece există varianta ca programul să genereze același desen ori de câte ori cineva îi va introduce aceleași date.

c) Există programe care generează aleatoriu o operă, cu rezerva că pur matematic nu există nimic aleatoriu. Totuși există cazuri în care după modele matematice se crează programe care să genereze aleatoriu forme. Exemplul cel mai cunoscut este cel al fractalilor²⁰. Aceștia sunt forme cu aspect neregulat ce se obțin de la o formă inițială, cu ajutorul unor legi matematice, prin

---

¹⁶ Între 1980 și 1983 Christo și Jeanne-Claude încercuiau cu un material roz mai multe insule în Florida și creau " Surrounded Islands, Biscayne Bay, Greater Miami"

¹⁷ Art. 122¹-123 ale Legii nr. 8/1996

¹⁸ Art. 178

¹⁹ Directiva Parlamentului European și a Consiliului 96/9/CE din 11 martie 1996 privind protecția juridică a bazelor de date

²⁰ Cuvânt utilizat prima dată de matematicianul Benoît Mandelbrot în 1975

repetarea infintă a aceleiași operații. Formele obținute prin această divizare, bazată pe principii matematice, se obțin astăzi foarte ușor și aleatoriu prin generare de către calculator. Modelul mai este aplicabil în muzică, crearea de jocuri video, seismologie etc.

Problema juridică existentă este dacă o astfel de operă de artă este o creație intelectuală protejată prin drept de autor. Potrivit textului din legea engleză, menționat mai sus, un fractal generat de calculator este protejat deoarece este asimilat operei asistate și nu generate. În opinia noastră ne aflăm în fața unei opere care nu îndeplinește o condiție esențială: nu este o creație intelectuală. Articolul 3 al Legii nr.8/1996 stabilește că poate fi autor persoana sau persoanele fizice care au creat opera. Coroborând acest text cu cel al articolului 7 al aceleiași legi, unde se vorbește de "creație intelectuală", ni se pare evident că nu ar trebui invocate drepturi de autor atât timp cât acesta nu este cunoscut. Făcând o paralelă, se poate pune problema unui animal dresat să picteze sau să cânte la un instrument. Oricât de flexibil am interpreta textele de lege menționate condiția efortului uman de creație nu este îndeplinită. În sprijinul acestei afirmații vine și textul art. 4 (1) al Legii nr. 8/1996 care prezumă ca fiind autor persoana care aduce opera prima dată la cunoștință publică.